

อารยธรรมลุ่มน้ำชี: ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญา ในจังหวัดขอนแก่น*

Chi Valley Civilization: History Culture and Wisdom in Khon Kean Province

สุวิน ทองปั้น และปานจิตร สุขุมาลัย

Suwin Thongpan and Panjit Sukuman

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: nopphadol.1992@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่น 2) ศึกษาภูมิปัญญาในชุมชนอีสานและแหล่งอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่น 3) ศึกษาแนวทางการธำรงรักษาและการสืบทอดอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่น เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ นักวิชาการ 7 คน ประชาชนชาวบ้าน 7 คน ผู้แทนภาครัฐและเอกชน 7 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่น พบว่าประวัติศาสตร์เมืองขอนแก่น เริ่มจากท้าวพันได้รวบรวมคนประมาณ 350 คน มาตั้งบ้านเรือนที่ริมบึงแก่นนครเมื่อวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 ปี พ.ศ. 2332 ส่วนวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น ดังนี้ 1) งานกาชาดเทศกาลผ้าไหมและงานผูกเสี่ยว 2) เทศกาลสงกรานต์และถนนข้าวเหนียว สำหรับอารยธรรมขอนแก่นที่ค้นพบ ดังนี้ 1) อารยธรรมก่อนประวัติศาสตร์ 2) อารยธรรมประวัติศาสตร์ 3) อารยธรรมทวารวดี 4) อารยธรรมลพบุรี 5) อารยธรรมล้านช้าง

2. ภูมิปัญญาในชุมชนอีสานและแหล่งอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่น พบว่าภูมิปัญญาในชุมชนอีสาน ได้แก่ 1) ภูมิปัญญาการแพทย์ 2) ภูมิปัญญาอาหารและโภชนาการ 3) ภูมิปัญญาการจักสาน 4) ภูมิปัญญาศิลปะการแสดง 5) ภูมิปัญญาภาษาและวรรณกรรม 6) ภูมิปัญญาการทอผ้า สำหรับแหล่ง

*ได้รับบทความ: 19 กันยายน 2566; แก้ไขบทความ: 31 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567

Received: September 19, 2023; Revised: March 31, 2024; Accepted: March 31, 2024

อารยธรรมในจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ แหล่งอารยธรรมตำบลสาวะถี

3. แนวทางการธำรงรักษาและสืบทอดอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่น ได้จากการถอดบทเรียนจากแหล่งอารยธรรมตำบลสาวะถี มี 6 แนวทาง คือ 1) การสร้างพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) การสร้างศิลปะเชิงสร้างสรรค์ 3) การสร้างแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ 4) การสร้างวิสาหกิจภูมิปัญญาชุมชน 5) การสร้างเครือข่ายภูมิปัญญาและวัฒนธรรม 6) การใช้ภูมิปัญญาวัฒนธรรมประเพณีพัฒนาชุมชน

คำสำคัญ: อารยธรรม; ประวัติศาสตร์; วัฒนธรรม; ภูมิปัญญา

Abstract

The objectives of this research are; 1) to study the history, culture, and civilization of the Chi River in Khon Kaen province. 2) to study wisdom in the Isaan community and the sources of Chi River Basin civilization in Khon Kaen province. 3) to study the ways for maintaining and inheriting the Chi River civilization. in Khon Kaen province. This is qualitative research. The research tools used were in-depth interviews. Key informants included 7 academicians, 7 local philosophers, and 7 representatives from the government and private sector. Data were analyzed using descriptive methods.

The results showed that:

1. History, culture and civilization of the Chi River in Khon Kaen province. It was found that the history of Khon Kaen city had been started by Thao Phan as the founder, he gathered about 350 persons to set up houses at the edge of Kaen Nakhon lake on the 15th date of the waxing moon of the 4th lunar month in 1789. According to the Provincial Cultural Office of Khon Kaen province, they are as follows: 1) Red Cross Fair, Silk Festival and Xiao Fair 2) Songkran Festival and Khao Neaw Road. According to the Khon Kaen civilization discovered, they were as follows: 1) Prehistoric civilization 2) Historical civilization 3) Dvaradi civilization 4) Lopburi civilization 5) Lan Chang civilization.

2. Wisdom in the Isaan community and the Chi River civilization in Khon Kaen province, it was found that Isaan wisdoms are as follows: 1) Medical wisdom, 2) Wisdom on Food and nutrition, 3) Basketry wisdom, 4) Wisdom on Performing arts, 5) Wisdom on language and literature, 6) Weaving wisdom. The source of civilization in Khon Kaen Province, there is Savathi sub-district civilization.

3. Ways of maintaining and inheriting the source of Chi River civilization in Khon Kaen province were lessons learned from the Savathi sub-district civilization. There are 6 approaches: 1) Creating a museum of local wisdom, 2) Creating the creative art, 3) Creating the creative tourist attractions, 4) Creating the enterprises of community wisdom, 5) creating a network of wisdom and culture, 6) Using wisdom, culture and traditions to develop communities.

Keywords: Civilization; History; Culture; Wisdom

1. บทนำ

มนุษย์มีการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นเผ่าพันธุ์ เป็นสังคม ดังที่อริสโตเติลนักปรัชญากรีกโบราณกล่าวไว้ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Man is social animal)” (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, 2537, หน้า 31) เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนสิ่งหนึ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้คือการบัญญัติกฎระเบียบของการอยู่รวมกันเพื่อให้เกิดสันติสุข และอีกประการหนึ่งมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล (Man is a rational animal) จึงมีการคิดประดิษฐ์สิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต สำหรับสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นนั้นเรียกว่าภูมิปัญญาและทรัพยากรบุคคลก็ถือว่าเป็นภูมิปัญญา (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2543 หน้า 1) เมื่อเป็นเช่นนี้ภูมิปัญญาก็คือสิ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้น ประดิษฐ์ขึ้น มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการใช้ร่วมกัน มีการยอมรับร่วมกันว่าเป็นสิ่งดีงามแล้วมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายมาเป็นวิถีชีวิตที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรม

วัฒนธรรม คือผลผลิตแห่งความคิดสร้างสรรค์ของมนุษยชาติ ได้แก่ วิถีแห่งการดำเนินชีวิตทุกอย่างตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น การกิน การเป็นอยู่ การแต่งกาย การทำงาน การพักผ่อน การแสดง

อารมณ์ การสื่อสาร การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ เมื่อเป็นเช่นนี้วัฒนธรรมจึงหมายถึงหลักเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตอันเป็นเครื่องกำหนดมาตรฐานความประพฤติของคนในชุมชนนั้นๆ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชนที่สั่งสมกันมาและถ่ายทอดเป็นมรดกให้แก่อนุชนรุ่นหลัง สำหรับผลงานที่เกิดจากการคิดค้นและการกระทำนั้นจึงเป็นหลักฐานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองและความเป็นมาของคนแต่ละเผ่าพันธุ์หรือแต่ละชาติพันธุ์ และหลักฐานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีตนี้เรียกว่าอารยธรรม ดังนั้นอารยธรรมจึงหมายถึงความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม (สนธยา พลศรี, 2547, หน้า 49)

อารยธรรมคือความเจริญรุ่งเรืองที่เกิดจากการผสมผสานวัฒนธรรมต่างๆ ที่รวมกลุ่มเป็นสังคมเมือง รวมทั้งที่มีการติดต่อกับสังคมอื่น เป็นความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุและจิตใจอย่างเป็นระบบและเสถียรภาพ เป็นสังคมที่มีความสงบสุขบนพื้นฐานของมนุษย์ที่มีคุณภาพ มีจริยธรรมภายใต้จารีต ประเพณี กฎหมายของสังคม และการปกครองที่เข้มแข็ง (ชมพูนุท นาศิริรักษ์, 2542) เมื่อเป็นเช่นนี้อารยธรรมจึงหมายรวมเอาทั้งประวัติศาสตร์

ความเป็นมาของชนเชื้อชาติพันธุ์นั้นๆ ด้วยอันประกอบไปด้วย ความเชื่อ แนวคิด วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ที่เป็นร่องรอยอันประกอบไปด้วย สังคมมนุษย์

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างยาวนานที่กล่าวถึงความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจอย่างเป็นระบบและเสถียรภาพ เป็นสังคมที่มีความสงบสุขบนพื้นฐานของมนุษย์ที่มีคุณภาพ มีจริยธรรม ภายใต้จารีต ประเพณี กฎหมายของสังคม และการปกครองที่เข้มแข็ง (ชมพูนุท นาศิริรักษ์, 2542) ซึ่งเป็นสิ่งแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของคนภาคอีสานมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ สำหรับหลักฐานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองมีอยู่มากมาย เช่น เรื่องราวต่างๆ ที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ภาพกิจกรรมฝาผนัง ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และโบราณวัตถุ เช่น พระธาตุ เจดีย์ ปราสาท ใบเสมา เป็นต้น ซึ่งพบกระจายอยู่ทั่วไปในภาคอีสานตามเมืองโบราณต่างๆ ที่ใกล้แม่น้ำสำคัญ เช่น แม่น้ำชี แม่น้ำมูล และแม่น้ำโขง

อารยธรรมลุ่มน้ำชีจังหวัดขอนแก่น เป็นอารยธรรมที่อยู่บริเวณพื้นที่ตอนกลางของภาคอีสาน ซึ่งมีหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงถึงความเก่าแก่มานานนับเป็นพันๆ ปี เริ่มตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้าง สำหรับแหล่งอารยธรรมที่ค้นพบอยู่บริเวณบ้านสาวะถี ซึ่งเป็นแหล่งที่ให้องค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา พุทธศิลป์ กิจกรรมฝาผนัง โดยมีวัดไชยศรีเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธสถาน พุทธศิลป์ โบราณ

สถานบางแห่งอยู่ในความดูแลอนุรักษ์ของวัดและชาวบ้าน แต่ก็มีความเสี่ยงไหม้ไปตามกาลเวลา จึงจำเป็นต้องทำการศึกษาและการสืบทอดอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่น

จากประเด็นดังกล่าวมานั้น ผู้วิจัยเห็นว่ามี ความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการวิจัย อารยธรรมลุ่มน้ำชี: ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ในจังหวัดขอนแก่น เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางอารยธรรมลุ่มน้ำชี อันเป็นมรดกอันล้ำค่าของบรรพบุรุษลุ่มน้ำชี ที่ได้คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมาจนกลายมาเป็นสัญลักษณ์และอัตลักษณ์ของคนลุ่มน้ำชี

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในชุมชนอีสาน และแหล่งอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่น
3. เพื่อศึกษาแนวทางการธำรงรักษาและสืบทอดอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกดังนี้ 1) เป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับอารยธรรม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาลุ่มน้ำชี 2) เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมอารยธรรม วัฒนธรรม หรือภูมิปัญญา 3) เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนสาวะถี โดยการจำแนกผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้ 1) นักวิชาการ 7 คน 2) ประชาชนชาวบ้าน 7 คน 3)

ผู้แทนภาครัฐและเอกชน 7 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสนทนากลุ่ม ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากเอกสารการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล ความถูกต้องของข้อมูล นำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ แล้วทำการตีความ หลังจากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง อารยธรรมลุ่มน้ำชี: ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาในจังหวัดขอนแก่น สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่น

1.1 ประวัติศาสตร์จังหวัดขอนแก่น ก่อนการตั้งเมืองขอนแก่นบริเวณนี้มีน้ำชีไหลผ่าน ซึ่งเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้มีคนย้ายถิ่นฐานมาตั้งอยู่บริเวณนี้ ซึ่งมีหลักฐานการย้ายถิ่นฐานครั้งนี้ครั้งแรกที่ชาวพันได้รวบรวมผู้คนประมาณ 350 คน มาตั้งบ้านเรือนที่ริมบึงบอน (บึงแก่นนคร) เมื่อวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 ปี พ.ศ. 2332 หลังจากนั้นได้สร้างชุมชน สร้างเมือง และสร้างจังหวัดขอนแก่น จนมีความเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมา พร้อมทั้งมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายมาเป็นอารยธรรมลุ่มน้ำชีจังหวัดขอนแก่น

1.2 วัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น คือ สิ่งที่คนขอนแก่นคิดค้นขึ้น ประดิษฐ์ขึ้น และเป็น

สิ่งที่คนขอนแก่นได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของคนจังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิต ความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ความก้าวหน้า จนกลายมาเป็น "มรดกคนขอนแก่น" สำหรับวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์และสัญลักษณ์ของจังหวัดขอนแก่น มีดังนี้

- 1) งานเทศกาลโหมนาชาชาติ ประเพณีผูกเสี่ยว และงานกาชาด และ 2) งานประเพณีสงกรานต์อีสานเทศกาลดอกคูน เสี่ยงแคนและถนนข้าวเหนียว

1.3 อารยธรรมจังหวัดขอนแก่น คือ สิ่งที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของชนชาติที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณลุ่มน้ำชีจังหวัดขอนแก่น สำหรับอารยธรรมที่ค้นพบในจังหวัดขอนแก่นแบ่งออกเป็น 5 ยุคดังนี้ 1) อารยธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่ค้นพบคืออารยธรรมโนนนกทาและอารยธรรมโนนชัย 2) อารยธรรมสมัยประวัติศาสตร์ ที่ค้นพบคืออารยธรรมโนนเมือง อารยธรรมบ้านเมืองเพีย อารยธรรมชัยวาน อารยธรรมดงเมืองแอม 3) อารยธรรมสมัยทวารวดี ที่ค้นพบคืออารยธรรมบ้านโนนสะอาด ตำบลไชยสอ อำเภอชุมแพ อารยธรรมบ้านบัวสิมมา อยู่ที่บ้านบัวสิมมา ตำบลโนนอุดม อำเภอชุมแพ และอารยธรรมท่ากระเสริม อยู่ที่บ้านท่ากระเสริม อำเภอน้ำพอง 4) อารยธรรมสมัยลพบุรี ที่ค้นพบคืออารยธรรมบ้านหัวขัว ตำบลเปือยน้อย อำเภอเปือยน้อย มีหลักฐาน คือปราสาทเปือยน้อย อารยธรรมบ้านหัวสระ ตำบลดอนช้าง อำเภอเมือง ได้แก่ กู่แก้ว อารยธรรมบ้านนาคำน้อย ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน้ำพอง ได้แก่

หมู่บ้านนาคำน้อย ภูประภาชัย อารยธรรมบ้านหนอง ตับเต่า ตำบลป่าปอ อำเภอบ้านไผ่ ได้แก่ รอย พระพุทธรูปหินลาดและแหล่งตัดหิน และ 5) อารยธรรมสมัยอาณาจักรล้านช้าง ที่ค้นพบคือ อารยธรรมบ้านขาม ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง ซึ่งมีหลักฐานปรากฏชัดเจนคือ พระธาตุขามแก่น ซึ่งอารยธรรมที่ถูกค้นพบเหล่านี้ได้แสดงถึงการตั้งถิ่นฐานและความเจริญรุ่งเรืองของบรรพบุรุษคนขอนแก่น หลักฐานที่ค้นพบ ได้แก่ โบราณวัตถุ เช่น พุทธรูป พระธาตุ ใบเสมา เป็นต้น โบราณสถาน เช่น กำแพง เจดีย์ ปราสาท เป็นต้น ศิลปะและการแสดง เช่น ภาพกิจกรรมฝาผนัง หมอลำ เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาในชุมชนอีสานและแหล่งอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่น

2.1 ภูมิปัญญาในชุมชนอีสาน คือ ความรู้ ความสามารถของบรรพบุรุษอีสานที่ได้คิดค้นขึ้น ประดิษฐ์ขึ้น มีดังนี้ 1) ภูมิปัญญาการแพทย์ คือการรักษาคนป่วย เช่น การรักษาด้วยสมุนไพร การย่างไฟ 2) ภูมิปัญญาอาหารและโภชนาการ คือ การปรุงอาหาร การถนอมอาหาร 3) ภูมิปัญญาการจักสาน เช่น กระติบข้าว เครื่องมือจับสัตว์ เป็นต้น 4) ภูมิปัญญาศิลปะการแสดง เช่น หมอลำ นาฏศิลป์ เป็นต้น 5) ภูมิปัญญาภาษาและวรรณกรรม เช่น วรรณกรรมผาแดงนางไอ่ สังข์สินไชย เป็นต้น และ 6) ภูมิปัญญาการทอผ้า เช่น การทอผ้าไหม การทอผ้าฝ้าย เป็นต้น ภูมิปัญญาเหล่านี้เกิดจากการสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษแล้วถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน

สำหรับภูมิปัญญาในจังหวัดขอนแก่น คณะผู้วิจัยได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นสัญลักษณ์

และอัตลักษณ์ของจังหวัดขอนแก่น ดังนี้

(1) กระติบข้าว คนอีสานมีวัฒนธรรมการกินข้าวเหนียวมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคิดประดิษฐ์ภาชนะสำหรับบรรจุข้าวเหนียว และภาชนะสำหรับบรรจุข้าวเหนียวคือกระติบข้าว ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนอีสานที่เกิดจากความรู้ความสามารถของบรรพบุรุษที่นำเอาไม้ไผ่ซึ่งเป็นวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาจักสานเป็นภาชนะบรรจุข้าวเหนียว โดยมีการเรียนรู้ร่วมกันและมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายมาเป็นสัญลักษณ์และอัตลักษณ์ของคนอีสาน

จังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางของอีสาน ชาวขอนแก่นได้นำกระติบข้าวเหนียวมาพัฒนาต่อยอด โดยการสร้างให้เป็นสัญลักษณ์ของคนขอนแก่น ซึ่งชาวขอนแก่นได้สร้างสวนสาธารณะตรงข้ามเซ็นทรัลพลาซ่าขอนแก่น แล้วทำรูปกระติบข้าวเป็นสัญลักษณ์ และสร้างถนนข้าวเหนียวขึ้นที่ถนนศรีจันทร์ ซึ่งเริ่มตั้งแต่สี่แยกเซลล์ทรีนไปจนถึงสี่แยกเตี้ยวง และมีการเฉลิมฉลองในวันปีใหม่ของทุกปีจะมีคนนับแสนคนที่มาร่วมกันทำคลื่นมนุษย์ จนกลายเป็นสถิติโลกที่มีการบันทึกไว้ในกินเนสบุ๊ก และในวันที่ 13-15 เมษายนของทุกปี ซึ่งเป็นวันสงกรานต์จะมีคนหลั่งไหลมาจากทุกสารทิศที่มาสรงน้ำสงกรานต์ที่ถนนข้าวเหนียว จากข้าวเหนียวและภาชนะบรรจุข้าวเหนียวของคนอีสาน ชาวขอนแก่นได้พัฒนาต่อยอดมาเป็นวัฒนธรรมประจำจังหวัดขอนแก่น จนกลายเป็นสัญลักษณ์และอัตลักษณ์ของคนขอนแก่น

(2) การทอผ้าไหม ถือว่าเป็นภูมิปัญญาของการผลิตผ้าของคนอีสาน ที่มีมาตั้งแต่

บรรพบุรุษที่ได้มีการเรียนรู้ร่วมกันและได้ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งแต่ละจังหวัดในภาคอีสานก็จะมีเทคนิคทอผ้าไหมและลวดลายในการทอผ้าไหมที่แตกต่างกันไป สำหรับชาวขอนแก่นได้พัฒนาการทอผ้าไหม ไม่ว่าจะเป็นด้านเทคนิคการทอ การคิดประดิษฐ์ลวดลายที่เป็นสัญลักษณ์และอัตลักษณ์จนกลายมาเป็นผ้าไหมขอนแก่น จนเป็นที่ยอมรับและเป็นผ้าที่มีชื่อเสียงของจังหวัดขอนแก่น ดังคำขวัญประจำจังหวัดขอนแก่นที่ว่า “พระธาตุขามแก่น เสียงแคนดอกคูน ศูนย์รวมผ้าไหม ร่วมใจผูกเสี่ยว เที่ยวขอนแก่นนครใหญ่ ไดโนเสาร์สิรินธรเน่ สุดเท่เหรียญทองแรกมวยโอลิมปิก”

ชาวจังหวัดขอนแก่นได้ใช้ผ้าไหมมาเป็นสิ่งที่สร้างวัฒนธรรมประจำจังหวัดขอนแก่น โดยการร่วมมือกันของทุกภาคส่วนจัดงานประจำปี จังหวัดของทุกปี เป็นการจัดงานกาชาดประจำจังหวัดทุกปี คือ “งานเทศกาลไหมนานาชาติ ประเพณีผูกเสี่ยว และงานกาชาด จังหวัดขอนแก่น” พัฒนาเป็นซอฟต์แวร์เวอร์ชันกลายเป็นที่รู้จักระดับประเทศและระดับโลก

2.2 แหล่งอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่น คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจแหล่งอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตชุมชน ที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้างจนถึงปัจจุบัน คณะผู้วิจัยจึงเลือกตำบลสาวะถีเป็นพื้นที่วิจัยเพื่อถอดบทเรียนแหล่งอารยธรรมจังหวัดขอนแก่น ดังนี้

(1) แหล่งอารยธรรมตำบลสาวะถี เป็นแหล่งอารยธรรมที่มีอยู่ในบริเวณตำบล

สาวะถี มีอายุนานนับพันๆ ปี ซึ่งมีโบราณวัตถุที่หลงเหลือไว้เป็นหลักฐานหลายอย่าง เช่น ซากวัดอุโบราณ เช่น ถ้วยขาม ไหแตก กระดุกคนโบราณ เครื่องปั้นดินเผาชนิดต่างๆ นอกนั้นมีซากวัดร้างอยู่ 3 แห่ง แต่ละแห่งมีพุทธสีมา 8 คู่ อยู่ทางทิศตะวันตกของโนนเมือง ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ทำการสำรวจพุทธสีมา 8 คู่ และพบพระธาตุหรือเจดีย์อยู่บริเวณนั้น บริเวณที่พุทธสีมาล้อมรอบนี้เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรเรียกว่า “กู๋”

(2) แหล่งอารยธรรมวัดไชยศรี ตั้งอยู่ที่บ้านสาวะถี หมู่ที่ 8 ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีเนื้อที่ 6 ไร่ 2 งาน 48 ตารางวา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย อยู่ห่างจากตัวเมืองขอนแก่นประมาณ 20 กิโลเมตร เป็นวัดเก่าแก่มีสถาปัตยกรรม (โบสถ์) เป็นสถาปัตยกรรมอีสานมีอายุกว่าร้อยปีเศษ วัดไชยศรีสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2408 และได้พระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. 2460 โดยมีพระอธิการอ่อนสา เป็นเจ้าอาวาสองค์แรก ส่วนสิมสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2469 ลักษณะการก่อสร้าง พื้นล่างและผนังสร้างด้วยอิฐฉาบปูนเรียบ ช่วงบนเป็นไม้ทั้งหมด รวมทั้งหลังคาด้วย บานประตูหน้าต่างแกะสลักเป็นฝีมือของพระอธิการอ่อนสา ส่วนภาพฝาผนังเป็นฝีมือของช่างเขียนชาวบ้าน ชื่อนายทอง ทิพย์ชา เป็นชาวอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม โดย เขียนตามแนวคิดของพระอธิการอ่อนสา ฝาผนังด้านในเขียนเป็นภาพพุทธประวัติ ภาพเวสสันดรชาดก ภาพเรื่องสังข์ ศิลป์ชัย ภาพเทพ มนุษย์และสัตว์ต่างๆ ภาพเขียนด้านนอกเขียนเป็นภาพนรก 8 ชุม ภาพพระเวสสันดร ภาพเรื่องสังข์ศิลป์ชัย และภาพทหารยืน

เฝ้าประตู ฐูปแต้มเขียนด้วยสีฝุ่น ส่วนใหญ่จะเป็นสีคราม สีเหลืองและสีเขียว เขียนภาพฝาผนังไม่เหลือที่ว่างไว้เลย การวางองค์ประกอบของภาพ เช่น ภาพมนุษย์ จะมีลักษณะแปลกไปจากภาพจิตรกรรมที่พบเห็นในที่อื่น เช่น ภาพตัวพระหรือกษัตริย์จะมีขนาดเล็ก ภาพยักษ์และภาพสัตว์จะมีขนาดใหญ่ ภาพต่างๆ จะแสดงท่าทางโลดโผน การจัดวางภาพบนผนังด้านต่างๆ ในที่แคบ เล็กและสูงใหญ่ก็จัดไว้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังมีภาพเหตุการณ์แวดล้อมสังคมความเป็นอยู่ในสมัยนั้นด้วย ทำให้สามารถศึกษาเรื่องราวความเป็นอยู่ของชุมชนจากภาพเหล่านี้ นับว่าเป็นหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติชุมชนที่สำคัญ

3. แนวทางการดำรงรักษาและการสืบทอดอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่นได้จากการถอดบทเรียนแหล่งอารยธรรม ตำบลสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น คณะผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทพื้นที่ทั้งส่วนที่เป็นเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โบราณสถาน โบราณวัตถุ พร้อมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม แล้วถอดบทเรียนแนวทางการดำรงรักษาและการสืบทอดอารยธรรมลุ่มน้ำชีที่ยั่งยืน 5 แนวทางดังนี้

3.1 การสร้างพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการสร้างพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โรงเรียนบ้านสาววัดธิดาราชรังษยัญ หมู่ 21 บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000 ซึ่งเรียกว่า “พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาสาวะถี” พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาสาวะถี โรงเรียนบ้านสาววัดธิดาราชรังษยัญ ปีที่ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2559 พิพิธภัณฑ์

นี้ เดิมเป็นอาคารเรียนของนักเรียนโรงเรียนบ้านสาววัดธิดาราชรังษยัญในระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 1-2 ตามความต้องการของผู้อำนวยการโรงเรียน ที่เห็นว่าอาคารไม่มีความเก่าเพราะจำนวนนักเรียนที่ลดน้อยลงจึงตัดสินใจมาทำเป็นพิพิธภัณฑ์ ซึ่งสิ่งของที่นำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ส่วนหนึ่งย้ายมาจากพิพิธภัณฑ์วัดไชยศรี และอีกส่วนมาจากชาวบ้านซึ่งนำของเก่าที่ตนมีอยู่มาบริจาคให้ เนื่องจากอยากมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนา ซึ่งสิ่งของที่จัดแสดงนั้นเป็นอุปกรณ์ เครื่องมือต่างๆ ที่ชาวบ้านชุมชนสาวะถีใช้ประโยชน์ และมีเรื่องราวที่น่าสนใจที่คนในชุมชนสามารถเป็นคนถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมได้รับรู้ พิพิธภัณฑ์แบ่งออกเป็น 3 ห้อง ห้องแรกเป็นห้องที่บอกเล่าเรื่องราวขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสาน ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาซึ่งแสดงถึงความเป็นกลุ่มชนเก่าแก่และเจริญรุ่งเรืองมานาน เป็นเอกลักษณ์ของชาติและท้องถิ่นที่เรียกว่า ฮีตสิบสอง และมีอุปกรณ์ของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันจัดแสดง ห้องที่สองเป็นอุปกรณ์และเครื่องมือเกี่ยวกับการทอผ้า อุปกรณ์การประมง อุปกรณ์การเกษตร และห้องที่สามเป็นเรื่องราวของวรรณกรรมสินไซผลงานต่างๆ มีการจัดทำข้อมูล

3.2 สร้างศิลปะเชิงสร้างสรรค์ ศิลปะสร้างสรรค์เป็นการนำเอาแนวคิดด้านสุนทรียศาสตร์ คือศาสตร์แห่งความงามความบันเทิงเข้ามาใช้ในการสร้างสรรค์งานด้านภูมิปัญญาให้มีชีวิตชีวา หรือสร้างสิ่งที่เกิดประโยชน์กับชุมชน ซึ่งในศิลปะสร้างสรรค์ของชุมชนสาวะถี ที่มีการสร้างสรรค์ผลงานที่เด่นชัดมีอยู่ 2 ด้าน คือ สร้างหมอลำน้อยสินไซร้อยปี และ สร้างหนังประโมทัยหรือหนังตะลุง

ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(1) หมอลำน้อยสินไชร้อยปี บ้านสาวะถีเป็นหมู่บ้านมีคณะหมอลำมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย ซึ่งมีวัดไชยศรีเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นวัดที่มีอายุเก่าแก่มากกว่า 200 ปี จุดเด่นของวัดอยู่ที่สิมโบราณที่มีจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสินไช และจิตรกรรมฝาผนังได้สร้างแรงบันดาลใจให้กับครูและนักเรียนโรงเรียนสาวะถี รวมตัวกันฝึกซ้อมเชิดหุ่นร้องหมอลำ โดยการนำเอาตำนานสินไชมาจัดแสดง เพื่อเป็นการอนุรักษ์หมอลำไม่ให้สูญหายและยังเป็นการเผยแพร่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของชุมชนด้วยกิจกรรมที่เยาวชนร่วมกันทำ เช่น การแสดงหมอลำน้อยสินไชร้อยปี การแสดงเชิดหุ่นหรือที่รู้จักกันในชื่อหนังปะโมไทย โดยที่นักเรียนใช้เวลาว่างจากการเรียนมารวมตัวกันฝึกซ้อม

(2) หนังสือประโมทัยสินไชพิทยาสรรพ์ หนังสือประโมทัยได้คิดริเริ่มและดำเนินการสร้างในโครงการสินไชโมเดล มาตั้งแต่ปีที่ 1 ด้วยการนำเอาเรื่องราวในวรรณกรรมสินไช ที่ปรากฏอยู่บนฝาผนังสิมวัดไชยศรี มาเรียบเรียงและผ่านกลอนลำ โดยมีการเล่นหนังประโมทัยแบบอีสานประกอบ จากจุดเริ่มต้นสร้างสรรค์และพัฒนามาถึงปีที่ 4 ซึ่งมี ครูพรศักดิ์ ภูมิสวาสดี ครูโรงเรียนสาวะถีพิทยาสรรพ์ที่ปลูกปั้นเด็กๆ รุ่นแล้วรุ่นเล่าให้มาร้องหมอลำ เล่นหนังประโมทัยสินไช เล่นดนตรีอีสาน และเชิดหนังตะลุง จนสร้างความพึงพอใจให้กับผู้ที่มารับชม ณ ปัจจุบันนี้ หนังสือประโมทัยสินไชได้พัฒนาไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ได้มีบทนำเป็นภาษาอังกฤษเสริมเข้ามา เพื่อให้ชาวต่างชาติได้รับชม ได้ความรู้ความเข้าใจ

3.3 สร้างแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนบ้านสาวะถีเป็นแหล่งอารยธรรมที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้าง และเป็นแหล่งที่สืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรมล้านช้าง ซึ่งมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งที่เป็นการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จากเรื่องเล่า จากหลักฐานที่เป็นใบเสมา จากหลักฐานที่บันทึกอยู่ในใบลาน และจากปราชญ์ชุมชนที่ได้สืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น เมื่อเป็นเช่นนี้ชุมชนสาวะถีและวัดไชยศรีถือว่าเป็นแหล่งอารยธรรมสำหรับคนขอนแก่น เช่น รูปสัญลักษณ์ประจำจังหวัด คือรูปสิโห ซึ่งได้จากการวิจัยอุปถัมภ์ฝาผนังสิมวัดไชยศรีของเทศบาลนครขอนแก่น

การสร้างมัคคุเทศก์น้อย ชุมชนสาวะถีร่วมกับโรงเรียนบ้านสาวะถี และวัดร่วมกันถ่ายทอดองค์ความรู้อารยธรรม ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กับชุมชนทั้งที่เป็นผู้ใหญ่ เด็ก และเยาวชน จนเกิดองค์ความรู้สามารถที่จะถ่ายทอดต่อให้กับคนอื่นได้ เมื่อมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยววัดไชยศรีหรือเที่ยวชมชุมชนบ้านสาวะถีก็จะมีมัคคุเทศก์ชุมชน “อบรมมัคคุเทศก์น้อยสาวะถีเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เที่ยวสาวะถีวิถีสุข” สินไชโมเดลเสริมทักษะมัคคุเทศก์น้อยและมัคคุเทศก์ชุมชนจิตอาสา เพื่อเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชน พัฒนาการเรียนรู้ร่วมกันของคน 3 วัย เด็กประถม มัธยม และผู้สูงอายุในชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องประวัติชุมชน สถานที่สำคัญ และแหล่งเรียนรู้ในชุมชนตนเอง

3.4 สร้างวิสาหกิจภูมิปัญญาชุมชน การสร้างวิสาหกิจภูมิปัญญาชุมชน เป็นอีกแนวทาง

หนึ่งที่จะธำรงรักษาและการสืบทอดอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่น สำหรับการรักษาหรืออนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาให้เกิดความยั่งยืนและสามารถถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นต้องสร้างสิ่งเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์หรือสามารถนำสิ่งเหล่านี้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สร้างความบันเทิง สร้างสรรค์สังคม สร้างความสามัคคี สร้างมูลค่าเพิ่ม สร้างแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาชุมชน เป็นต้น จากแนวคิดดังกล่าวนำไปสู่การคิดสร้างสรรค์โครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่ชุมชนสวະถီ ดังนี้

(1) อยู่ดีมีแวง: สินไซโมเดล เศรษฐกิจสร้างสรรค์บ้านสวະถี จังหวัดขอนแก่น การก่อตั้งสินไซโมเดล มีจุดประสงค์คือการนำเอาภูมิปัญญาที่อยู่วัดไชยศรี ได้แก่ ภาพจิตรกรรมฝาผนังหรือที่ชาวอีสานเรียกว่าฮูปแต้มที่อยู่บนฝาผนังสิม ซึ่งเป็นจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับสังข์สินไซเป็นการนำเอาเรื่องสินไซมาสร้างประโยชน์ให้เกิดมูลค่าเพิ่มกับชุมชน ให้ชุมชนก่อเกิดรายได้ให้ชุมชนมีอยู่มีกิน สร้างผลิตภัณฑ์ให้กับชุมชน เช่น สร้างแก้วกาแพสินไซ เสื้อสินไซ ละครสินไซ หมอลำสินไซ เป็นต้น

(2) local economy กับ การสร้างฐานเศรษฐกิจชุมชน ชุมชนสวະถีเป็นชุมชนมีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ดี และต้นทุนทางทรัพยากรที่ดิน เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงในการสร้างฐานเศรษฐกิจของชุมชน เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2563 มหาวิทยาลัยขอนแก่น จัดอบรมและจัดนิทรรศการโชว์ผลงาน โครงการ “อบรมเชิงปฏิบัติการ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเทศบาล

ตำบลสวະถี” ขึ้น ณ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยมีคณะผู้บริหาร คณาจารย์ ชาวชุมชนที่เข้าร่วมโครงการร่วมกิจกรรมกว่า 60 คน

โครงการนี้ได้ “อบรมเชิงปฏิบัติการ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเทศบาลตำบลสวະถี” ขึ้นเพื่อให้ชุมชนเทศบาลตำบลสวະถี ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ฝึกปฏิบัติการสร้างสรรค์ชิ้นงานผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์เชิงวัฒนธรรม และ เป็นการให้บริการวิชาการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมให้แก่ชุมชน เพื่อให้ได้ชิ้นงาน ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์เชิงวัฒนธรรมที่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม อันจะนำไปสู่ความรักความผูกพันที่มีต่อชุมชน โครงการนี้เป็นการร่วมมือกันของหน่วยงานภาครัฐ คือศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น ร่วมกับชุมชนสวະถี สร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยการอบรมเชิงปฏิบัติการ ในการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นแต่ยังไม่ได้ยกระดับ

3.5 สร้างเครือข่ายภูมิปัญญาและวัฒนธรรม การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรม อารยธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืนนั้นต้องมีการร่วมกันระหว่าง 3 หน่วยงาน ดังนี้

(1) บ้านหรือชุมชน ซึ่งเป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อการธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะวัฒนธรรมจะคงอยู่หรือสูญหายขึ้นอยู่กับชุมชน ถ้าชุมชนยังใช้วัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์ และวัฒนธรรมยังมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชน วัฒนธรรมนั้นก็คงอยู่กับชุมชนและมีการสืบสานถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะชุมชนบ้าน

สาวะถีเป็นชุมชนที่มีการใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นในการดำรงชีวิตมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้าง และชุมชนสาวะถียังเป็นชุมชนวิถีพุทธ นั่นก็คือการนำเอาหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเข้ามาใช้เป็นหลักการอยู่ร่วมกันในชุมชน

(2) วัด เป็นหน่วยงานที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนทุกเพศทุกวัย พระครูบุญชญากรเจ้าอาวาสวัดไชยศรี บ้านสาวะถี ได้ให้ความสำคัญของการพัฒนาชุมชนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งท่านกล่าวว่า “การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนต้องนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปพัฒนาชุมชน”

(3) โรงเรียน (หน่วยงานรัฐ) สำหรับการดำรงไว้ซึ่งข้อมูลนั้นเป็นการร่วมมือกันของโรงเรียน ซึ่งเป็นโรงเรียนบ้านสาวะถีวิทยาสรรค์ ได้จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรม ท้องถิ่นเพื่อให้นักเรียนในระดับมัธยมศึกษา

3.6 ใช้ภูมิปัญญาวัฒนธรรม ประเพณี พัฒนาชุมชน ชุมชนสาวะถีเป็นชุมชนพุทธที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับพุทธศาสนาตั้งแต่บรรพบุรุษล้านช้าง ชาวตำบลสาวะถีได้ใช้ภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาผสมผสานกับภูมิปัญญาพื้นบ้านในการสร้างหลักการอยู่ร่วมกันในสังคมเพื่อสร้างสันติสุขในชุมชน ดังนี้

(1) ใช้ภูมิปัญญาทางพุทธศาสนา ได้แก่ ศีล 5 หลักบุญและบาปซึ่งเป็นคติธรรมทางพุทธศาสนา โดยการนำแนวคิดเหล่านี้มาสร้างหลักการอยู่ร่วมกันด้วยความรักด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันซึ่งกันและกัน ชุมชนสาวะถีได้นำภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาไปใช้พัฒนาชุมชนอย่าง

ชัดเจน คือคณะกรรมการชุมชนประชุมร่วมกันพระสงฆ์และโรงเรียน มีมติร่วมกันให้ยึดหลักศีลห้าในการดำเนินชีวิต ที่เห็นชัดเจนคือศีลข้อที่ 5 การงดเว้นดื่มน้ำเมา มติที่ประชุมเห็นว่า “ให้งดขายเหล้าในวันพระและการจัดงานต่างๆ ปลอดเหล้า” เพราะโทษของเหล้ามีมากมาย เช่น นำไปสู่ความประมาท นำไปสู่การทะเลาะวิวาท และนำไปสู่การทำผิดศีลข้ออื่นๆ อีกด้วย สำหรับการเริ่มต้นระยะแรกๆ ก็ไม่ได้ผลร้อยเปอร์เซ็นต์ โดยการเริ่มจากอาสาสมัคร หลังจากนั้นก็มีคนเข้าร่วมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ณ ปัจจุบันนี้ เป็นการจัดงานที่ปลอดเหล้า 100 เปอร์เซ็นต์

(2) ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือฮีด 12 หรือประเพณี 12 เดือน และความเชื่อเรื่องผีหรือวิญญาณ เข้ามาช่วยกล่อมเกลาคิดใจของชุมชน โดยการจัดงานประเพณีต่างๆ ร่วมกันของ 3 หน่วยงาน คือ บ้าน วัด โรงเรียน โดยเอาวัดไชยศรีเป็นศูนย์กลาง เป็นจุดศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของชุมชน ซึ่งมีหลายหน่วยงานที่เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน รัฐวิสาหกิจ พ่อค้าประชาชน ร่วมกันจัดงานประเพณีจนโด่งดังและเป็นที่รู้จักกันของนักท่องเที่ยว การจัดงานจึงนำไปสู่การสร้างแหล่งท่องเที่ยว สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชน เช่นสินค้า เศรษฐกิจการท่องเที่ยว เป็นต้น

5. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการธำรงรักษาและสืบทอดอารยธรรมลุ่มน้ำชี จังหวัดขอนแก่น โดยการสร้างแหล่งเรียนรู้หรือสร้างพิพิธภัณฑ์

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งครั้งแรกสร้างขึ้นที่วัดไชยศรี แต่ขาดบุคลากรและขาดเงินงบประมาณในการดูแลรักษา จึงได้มีการทำงานร่วมกันระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน แล้วย้ายพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปไว้ที่โรงเรียนบ้านสาวตรีราษฎร์รังสฤษดิ์ เพื่อจะได้มีบุคลากรและเงินงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ และเพื่อง่ายต่อการเรียนรู้ของนักเรียน หลังจากนั้นได้เกิดผลผลิตที่เป็นรูปธรรม คือ โรงเรียนประถมศึกษาได้ตั้งคณะหมอลำน้อยสินไช ร้อยปี และโรงเรียนมัธยมได้ตั้งคณะหนังประมัยสินไชพิทยาสรรพ์ ดังนั้นการสร้างพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นแนวทางการธำรงรักษาและสืบทอดอารยธรรมลุ่มน้ำชี จังหวัดขอนแก่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐธยาน์ ตั้งถาวรสกุล (2558) ได้ทำวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านนาฏศิลป์ไทย: กรณีศึกษา ศูนย์ศิลปะการแสดง สถาบันคึกฤทธิ์ พบว่า 1) ศูนย์ศิลปะการแสดงสถาบันคึกฤทธิ์ มีการดำเนินงานก้าวหน้าเป็นลำดับ มีผู้เรียนมากขึ้น ไม่มีการเก็บค่าเรียนและผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตัวศิลปินแห่งชาติที่มาสอนถึง 3 คน ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากมูลนิธิคึกฤทธิ์และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ 2) การเปรียบเทียบความแตกต่างของลักษณะส่วนบุคคลพบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา มีผลต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมด้านนาฏศิลป์ไทยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ส่วนถิ่นที่อยู่ไม่แตกต่างกัน 3) ความสัมพันธ์ของปัจจัยสนับสนุนทุกด้านกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทาง

วัฒนธรรมด้านนาฏศิลป์ไทยมีความสัมพันธ์ในระดับมาก 4) แนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านนาฏศิลป์ไทย ประกอบด้วยด้านครูผู้สอนต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะสาขา ด้านผู้เรียนต้องมีความตั้งใจและมุ่งมั่น มีงบประมาณสนับสนุน ภาครัฐให้ความสำคัญและสนับสนุนงบประมาณอย่างต่อเนื่อง ภาคเอกชนให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมต่างๆ องค์กรและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม สถาบันการศึกษาส่งเสริมและสนับสนุนด้านวิชาการ สถาบันคึกฤทธิ์มีการจัดการที่ดี ไม่แสวงหากำไร มีการประชาสัมพันธ์เชิงรุก มีการจัดกิจกรรมนาฏศิลป์ไทยและการแสดงต่อสาธารณชนเป็นประจำ

แนวทางการธำรงรักษาและสืบทอดอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่น โดยมีวัดไชยศรีบ้านสาวะถีเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เพื่อการธำรงรักษา เพื่อการสืบทอด และเพื่อการอนุรักษ์ ซึ่งมีพระสงฆ์นำโดยพระครูบุญชญากรเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างมรดกท้องถิ่น สร้างศูนย์การเรียนรู้ในวัด สร้างเครือข่ายวัฒนธรรม (บ้าน วัด โรงเรียน) สร้างแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูกัลป์ญาณสิทธิวัฒน์ และคณะ (2548) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น พบว่า การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของพระสงฆ์และการมีส่วนร่วมปฏิบัติการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น การมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมผลประโยชน์การอนุรักษ์

วัฒนธรรมท้องถิ่น อยู่ในระดับปานกลาง นั้นแสดงให้เห็นว่าวัดและพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการดำรงรักษาและสืบทอดอารยธรรม เพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณและเป็นจุดศูนย์รวมทางด้านจิตใจของชุมชน

แนวทางในการดำรงรักษาและสืบทอดอารยธรรมลุ่มน้ำชี จังหวัดขอนแก่น โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นมาสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชน โดยการสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านสาวะถี เช่น การสร้างเสื้อลินไซ การสร้างแก้วกาแฟลินไซ โดยการนำเอารูปลินไซมาสกรีนลงไปที่เสื้อและที่แก้วกาแฟ เพื่อสร้างแบรนด์สินค้าให้กับชุมชนเป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูวัชรสุวรรณาทร (ลูกซูป เกตุเขียว) และคณะ (2562) ได้ศึกษาเรื่องการผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น: คุณค่าอัตลักษณ์และการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยวัฒนธรรมชุมชน พบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากต้นตาลสร้างมูลค่าเพิ่มให้ท้องถิ่นด้วยอัตลักษณ์ชุมชน เนื่องจากผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในแต่ละชุมชนยังคงมีการรักษาไว้ แต่อยู่อย่างกระจัดกระจายและลดจำนวนลงอย่างมาก โดยเฉพาะการลดจำนวนลงของต้นตาลในท้องถิ่น ส่วนมากมีผลมาจากการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัย สวนบางแห่งถูกทิ้งร้างและสวนบางแห่งถูกปรับเปลี่ยนแปลงเพื่อสนองความต้องการตามวิถีชีวิตที่ทันสมัย

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) จะได้สร้างภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เกิดเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เพื่อนำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชน ดังนี้

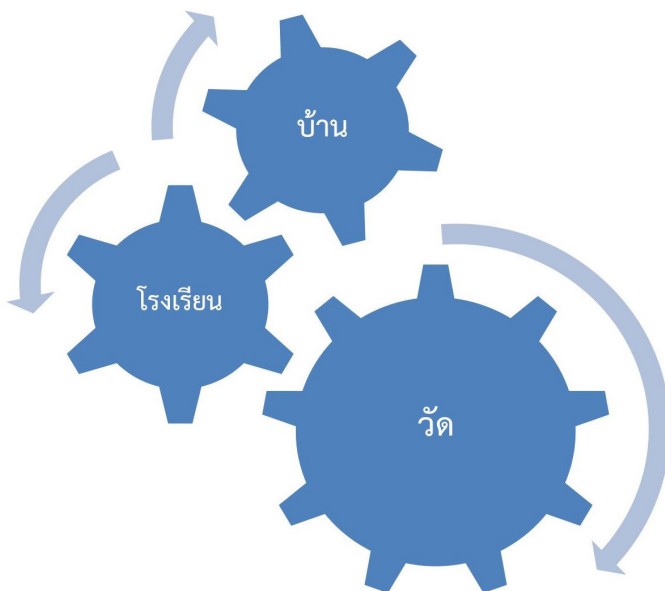
1.1 การพัฒนาชุมชนด้วยภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.2 การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้วยภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.3 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม อารยธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การวิจัยเรื่อง อารยธรรมลุ่มน้ำชี: ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาในจังหวัดขอนแก่น ทำให้ได้องค์ความรู้จากการถอดบทเรียนแนวทางการดำรงรักษาและการสืบทอดอารยธรรมลุ่มน้ำชีในจังหวัดขอนแก่น ให้เกิดความยั่งยืนต้องเกิดจากการร่วมมือกันขององค์กรต่างๆ ในการดำรงรักษาและการสืบทอดอารยธรรม ต้องเป็นการมีส่วนร่วมแบบ “บวร” คือการร่วมมือกันของ 3 หน่วยงานหลัก คือ 1) บ้านหรือชุมชน 2) วัด 3) โรงเรียนหรือหน่วยงานของรัฐ สามารถเขียนออกมาเป็นรูปภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2543). *ภูมิปัญญาอีสาน*. มหาสารคาม: โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชมพูนุท นาศิริรักษ์. (2542). *มนุษย์กับอารยธรรม*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ณัฐธยาน์ ตั้งถาวรสกุล. (2558). *แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้* นาฏศิลป์ไทย: กรณีศึกษาศูนย์ศิลปะการแสดง สถาบันคีฤทธี. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประยงค์ สุวรรณบุบผา. (2537). *สังคมปรัชญา แนวคิดตะวันออก-ตะวันตก*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พระครูกลียาณสิทธิวัฒน์ และคณะ. (2548). *การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น*. (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูวัชรสุวรรณาทร (ลูกซุบ เกตุเขียว) และคณะ. (2562). *ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น: คุณค่าอัตลักษณ์และการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยวัฒนธรรมชุมชน*. (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สนธยา พลศรี. (2547). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

